

عنوان مقاله:

مضامین حکمی در کتاب «پیامبر و دیوانه» اثر جبران خلیل جبران

نویسندگان:

ندا مراد - سیدعلی میر شهیدی

۱- دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران

۲- دانش آموخته ارشد دانشگاه آزاد اسلامی

Email: neda_morad@yahoo.com

چکیده

جبران خلیل جبران (۱۸۸۳-۱۹۳۱) یکی از نویسندگان لبنانی-آمریکایی و جزء معدود نویسندگانی است که با آشنایی به زبان‌های مختلف دنیا در سرودن شعر مهارت خاصی داشت. جبران شاعری است که در آثارش می‌توان به صورت صریح و آشکار اندیشه‌های حکمی، فلسفی، اخلاقی، دینی، اجتماعی و... را یافت. کتاب پیامبر و دیوانه اثری عارفانه از جبران خلیل و شامل داستان‌های کوتاه و پرتمثیلی است. این کتاب از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول پیامبر و بخش دوم دیوانه نام دارد. در این دو کتاب، پیامبر خیالی و برگزیده‌ی جبران در یک سخنرانی از همه چیز به عمق و زیبایی سخن می‌گوید و درونمایه‌های بسیار غنی از مضامین حکمی را در دل اثر خود جاری می‌سازد. پیامبر و دیوانه با مضامینی عارفانه و حکمی با زبانی استعاری بیان می‌گردد با این تفاوت که خط سیر داستانی و روایی بخش اول در بخش دوم کتاب مشاهده نمی‌شود. نویسندگان در این پژوهش با این فرضیه که مضامین حکمی در این اثر بسامد بالایی دارد، در یک مقدمه و دو گفتار مضامین حکمی را از منظر کمی و کیفی بررسی می‌نمایند.

کلیدواژه:

جبران خلیل، پیامبر و دیوانه، حکمت عملی، اخلاق ناصری

مقدمه- بیان مسئله

میل طبیعی که انسان‌ها از کودکی به شنیدن قصه و حکایت دارند، چنان فراوان است که گویی زندگی خود را در سرگذشت دیگران می‌جویند و حکایت و قصه چون آینه‌ای است که حقایق و واقعیت را نشان می‌دهد. پی بردن به این غریزه فطری انسان‌ها، نویسندگان و شاعران را برآن داشته تا معانی سخنان خود را در قالب حکایت و افسانه بریزند و به مذاق مخاطب خوش بنشانند. جبران خلیل جبران از جمله‌ی این اندیشمندان است که بیان را جامه‌ی حکمت، فلسفه، اخلاق، دین و ... می‌پوشاند و با زبانی ادبی عطش هر تشنه‌ای را فرو می‌نشاند. کتاب پیامبر و دیوانه، کتابی که مبنای آن بر تهذیب اخلاق، تربیت و ادبیات تعلیمی است. جبران خلیل در این اثر نموداری از شاخه‌های حکمت عملی (تهذیب اخلاق، تدبیر منزل، سیاست مُدُن) را ترسیم می‌کند و آدمی را وامی‌دارد زشتی و زیبایی-فضایل و رذایل-را در روابط خانوادگی و اجتماعی در کنار هم ببیند. او در این اثر که سرشار از پیام‌های اخلاقی و حکمی است از نقص‌ها، کاستی‌ها و استعدادهای انسانی و مفاهیم انسانی سخن می‌گوید. مفاهیمی که امروزه نیز پس از گذشت سال‌ها هنوز جاودانه است. به بیانی دیگر کتاب پیامبر درباره‌ی تمامی مشکلات انسان سخن می‌گوید و به خواننده این مفهوم را می‌رساند که سرشت انسان، سرشتی پاک است و ناسازگاری‌های زندگی به این دلیل اتفاق می‌افتد که انسان نتوانسته هنوز به درک درستی از زندگی برسد و ناسازگاری‌های زندگی خود را بیاموزد. در واقع در کتاب پیامبر و دیوانه، جبران انسان را فضایل نیک اخلاقی، اعتدال و میانه روی دعوت می‌کند. این اثر هیچ‌گونه‌ای از قرابت و وابستگی مذهبی را از خود نشان نمی‌دهد؛ اما در عین حال، از دنیایی پر از الهام و مفاهیم معنوی، حکمی و فلسفی سخن می‌گوید.

۱- ۲- هدف اصلی پژوهش

حکمت، انسان را به زندگی متعالی رهنمون می‌سازد. در یک طرح کلی فضایل به سعادت انسان بستگی دارد و رذایل به شقاوت آدمیو اساساً علت رسالت انبیاء برگرفته از همین اندیشه است. جبران خلیل در کتاب پیامبر و دیوانه، حکمت را منشاء سعادت بشر می‌داند که او را از ضلالت به سوی روشنی و کمال می‌برد. این پژوهش با مطالعه کتابخانه‌ای، در یک مقدمه و دو گفتار مضامین حکمی در کتاب پیامبر و دیوانه را از منظر کمی و کیفی بررسی می‌نماید.

۱- ۳- اهمیت پژوهش:

حکمت عملی به بخشی از علوم انسانی مربوط است و همه‌ی نظریه‌های اخلاقی ارایه شده از جانب دانشمندان و علمای اخلاق، بیان‌کننده‌ی معیارهای سعادت و شقاوت است. آنان هدف از علم اخلاق را رسیدن به سعادت می‌دانند. از این رو شناخت آثار بزرگان و اندیشمندان هر عصری می‌تواند دریچه‌های حکمت را بگشاید.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

۱-۳- پیشینه پژوهش

از دیرباز پیرامون جبران خلیل جبران و تفکرات او، شاعران و نویسندگان آثاری در قالب پژوهش‌های ادبی خلق نموده‌اند. کتاب پیامبر و دیوانه تاکنون توسط مترجمانی چون مهدی مقصودی در سال ۱۳۷۱ برای نخستین بار، نجف دریابندی در سال ۱۳۷۷ و حسین الهی قمشه‌ای در سال ۱۳۷۸ بازگردان شده است.

رامشینی (۱۳۸۵) در کتاب «سهراب سپهری و جبران خلیل جبران» به طور کامل زندگینامه دو شاعر را بررسی نموده و در بخش آثار و تألیفات، توضیحات کاملی داده‌است. [۱] علیزاده، حسین (۱۳۸۵) در مقاله «یک سیاره و چند دنیا ادبیات جهان عرب» نیز ضمن بررسی محتوایی این کتاب، این اثر را خودانگاره یا حدیث نفس شاعر می‌داند و به عقیده‌ی او جبران خود را در چهره‌ی پیامبر (المصطفی) بازنگاری کرده‌است و روی سخنش با مردم نیویورک است که آن‌ها را با عنوان مردم شهر اورفالیز مورد خطاب قرار می‌دهد. [۲] همچنین جعفری، طیبه (۱۳۸۹) در مقاله «تحلیل و نمادپرازی در پیامبر نوشته جبران خلیل جبران با توجه به کهن‌الگوی یونگ» به بررسی کهن‌الگوها و نمادهای مرتبط با آن پرداخته‌است. [۳] علیمی، ماندانا و حسینی کازرونی، سیداحمد (۱۳۹۹) در مقاله «زن به عنوان ارزش اجتماعی از دیدگاه سهراب سپهری و جبران خلیل جبران» جایگاه زن را در آثار این دو شاعر بررسی نموده‌اند. [۴] در این پژوهش نیز با تکیه بر اخلاق ناصری مضامین حکمی بررسی و واکاوی می‌گردد.

۱-۴- سؤال اصلی پژوهش

- آیا در کتاب پیامبر و دیوانه جبران خلیل جبران، مضامین حکمی بسامد بالایی دارد؟

۱-۵- روش تحقیق

جامعه‌ی آماری این پژوهش، کتاب پیامبر و دیوانه جبران خلیل و جبران و اخلاق ناصری خواجه نصرالدین طوسی است. در این پژوهش با روش مطالعه‌ی کتابخانه‌ای، کتاب‌ها، مقالات و منابع مرتبط با موضوع پژوهش، مورد بررسی قرار گرفتند و برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز نیز، با رجوع به منابع کتابخانه‌ای و با تکیه بر اخلاق ناصری مضامین حکمی بررسی و واکاوی می‌گردد.

گفتار نخست- معرفی نویسنده و اثر

۱-۱- معرفی نویسنده

جبران خلیل جبران در ششم ژانویه ۱۸۳۳ در خانواده‌ای مارونی در شهر بشاری متولد شد. این شهر در منطقه‌ی کوهستانی شمال لبنان قرار دارد. [۵] خانواده‌ی او به دلیل مشکلات اقتصادی که در آن زمان بر کشورش حاکم بود به آمریکا مهاجرت کردند و جبران خلیل در آنجا تحصیلاتش را ادامه داد. [۶] در جنگ جهانی اول جبران در جبهه‌ی آزادی‌خواهان فعال بود و

در نشریه‌ی عربی مهاجران عرب در آمریکا مقالات شعر و داستان منتشر می‌کرد. مهمترین کتاب او یعنی پیامبر در سال ۱۹۲۳ منتشر شد. او تا پایان زندگی خود علاوه بر نویسندگی توانسته بود نام خود را به عنوان یک نقاش توانا نیز مطرح کند. [۷]

۱-۲- معرفی کتاب

کتاب پیامبر و دیوانه [۸] اثری عارفانه از جبران خلیل جبران و شامل داستان‌های کوتاه و پرتمثیلی است. این کتاب از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول پیامبر که به جز مقدمه و خاتمه از بیست و شش فصل شعر منثور ساخته شده که اهم موضوعات کلاسیک دینی، اخلاقی و فلسفی مربوط به زندگی را که فراتر از هر مکان و اصل و نسل است دربر می‌گیرد و معروف‌ترین کتاب جبران است. این کتاب در سال ۱۹۷۰ یعنی پنجاه سال پس از اولین انتشار، تا هفت هزار نسخه در سال به فروش رسید. [۹]

بخش دوم کتاب، دیوانه (۱۳۸۱) نام دارد و از زاویه‌ی دید راوی‌ای که دیوانه شده، با موضوعاتی چون حقیقت، عشق، بخشش، اندوه، کار، لذت، مرگ، آزادی و... با داستان‌هایی کوتاه و پر از مفاهیم زیبا روایت می‌شود. جبران در این بخش، به مباحثی می‌پردازد که نوشته‌های بعدی او را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. اما ماجرای کتاب «پیامبر و دیوانه» اینگونه آغاز می‌شود که «المصطفی» یا به قولی «برگزیده دردانه که سپیده‌دم روزگار خود بود» [۱۰] بعد از دوازده سال زندگی در شهر خیالی نویسنده یعنی ارفالس، قصد ترک آن دیار و مردمانش را دارد و هنگام خداحافظی به آخرین سوال‌های مردم ارفالس پاسخ می‌دهد. هر سوال به همراه پاسخی که المصطفی می‌دهد یک بخش از کتاب را تشکیل می‌دهد. این پرسش‌ها در واقع موضوعاتی مانند بخشش، فرزندان، مهر، دوستی، درد، سخن گفتن، زناشویی و... هستند. و در هر بخش یا به عبارتی در هر پاسخ، خواننده بیشتر با خودآگاهی و جهان‌بینی نویسنده آشنا می‌شود. [۱۱] و «شگفتا که نام آن پیامبر محبوب حتی در ترجمه‌ی انگلیسی نیز «مصطفی» است و علاوه بر مسیح، شباهت زیادی با پیامبر (ص) به ویژه در سال‌های جوانی و میانسالی دارد.» [۱۲] این اثر نمایانگر مراحل است که مردم شهر اورفالیز به یاری پیامبر و میانجیگری آنیمای میترا می‌پیمایند و با خویشتن خویش، یگانه می‌شوند. آنچه درونمایه‌ی این اثر را شکل می‌دهد، سفری درونی و سلوکی عرفانی است. [۱۳] خلیل جبران از جریانات فکری مغرب زمین در دوره‌ی جوانی خود برکنار نبوده است. پیامبر او درباره‌ی مسائلی چون ماندگار، داد و ستد، قانون، آزادی، شادی، اندوه، خوبی و بدی، دیانت و... سخن می‌گوید. همه‌ی این سخنان بر این پایه استوار است که سرشت انسان ذاتاً خوب است و دشواری‌های زندگی او از اینجا ناشی می‌شود که او هنوز با تعارض‌های اساسی زندگی را به‌جا نیاورده و ماهیت کار و نظام اجتماعی را چنان که باید دیگرگون نکرده است. [۱۴]

آنگاه المیترا گفت با ما از عشق سخن بگوی. پیامبر سر برآورد و نگاهی به مردم انداخت، در حالی که سکوت و آرامش مردم را فرا گرفته بود. سپس با صدایی ژرف و رسا گفت: هر زمان که عشق اشارتی به شما کرد، در پی او بشتابید، هر چند راه او سخت و ناهموار باشد و هر زمان بال‌های عشق شما را در برگرفت خود را به او بسپارید هر چند که تیغ‌های پنهان در

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
 The 4th National Conference on Innovation and
 Research in Persian culture, language and literature

بال و پرش ممکن است شما را مجروح کند و هر زمان که عشق با شما سخن گوید، او را باور کنید. هر چند دعوت او رویاهای شما را چون باد مغرب درهم کوبد و باغ شما را خزان کند. زیرا عشق چنان که شما را تاج بر سر می‌نهد به صلیب نیز می‌کشد. [۱۵] مولای رومی نیز در این باب چنین می‌سراید:

عشق از اول چرا خونی بود تا گریزد آنک بیرونی بود [۱۶]

در ادامه مصادیق حکمت عملی در این اثر واکاوی می‌شود.

گفتار دوم- بسامد مصادیق حکمت عملی

جبران خلیل جبران در این اثر با درون‌مایه‌ی عرفانی و زبانی سمبلیک خواننده را مخاطب قرار می‌دهد و اهم موضوعات کلاسیک دینی، اخلاقی، فلسفی، حکمی و... مربوط به زندگی را که فراتر از هر مکان و اصل و نسل است بیان می‌کند. این مضامین خلاصه‌ای از ایدئولوژی و تعالیم ادیان و عرفان از دیدگاه جبران است. «دلداده‌اش ماری هاسکل نیز در این اثر به چهره‌ی المیترا ظاهر می‌شود که الهه الهام المصطفی است.» [۱۷] مضامین حکمی در این اثر عبارتند از:

سیاست مدن	تدبیر منزل	تهذیب اخلاق (فضایل و رذایل)
کار	زناشویی و ازدواج	عشق و مهر [ف]
دادوستد	فرزندان	دهش و بخشیدن [ف]
جرم و جزا	خانه‌ها	خوردن و آشامیدن [ف]، [ر]
قوانین	پوشاک	شادمانی و اندوه [ف]، [ر]
آزادی و امنیت	زنان	عقل و شور [ف]
دیانت		خودشناسی [ف]
		آموختن [ف]
		دوستی [ف]
		لذت سخن گفتن [ف]
		درد [ف]، [ر]
		خوبی و بدی [ف]، [ر]
		مرگ و زندگی [ف]
		دیوانگی [ف]
		زیبایی

۱-۲- تهذیب اخلاق

خواجه نصیرالدین در کتاب اخلاق ناصری در باب تهذیب اخلاق مجموع چهار فضیلت حکمت، عفت، شجاعت و عدالت و میانه‌روی و اعتدال را رمز رستگاری و جاودانگی انسان می‌داند. [۱۸] شیخ محمود شبستری نیز در گلشن راز می‌گوید:

اصول خلق نیک آمد عدالت
کسی کو متصف گردد بدین چار [۱۹]

او در کتاب خود، جامعه‌ی بشری و خوانندگان آثارش را به مهر فرامی‌خواند: «... و مهر چیزی نمی‌دهد مگر خود را، و چیزی نمی‌گیرد مگر از خود. مهر تصرف نمی‌کند و به تصرف در نمی‌آید؛ زیرا مهر بر پایه‌ی مهر استوار است» [۲۰] و در باب دوست و دوستی می‌گوید: «دوست تو نیازهای برآورده‌ی توست. کشتزاری است که در آن با مهر تخم می‌کاری و با سپاس از آن حاصل برمی‌داری. زنه‌ار که در دوستی غرضی نباشد؛ مگر ژرفا دادن به روح. زنه‌ار که از هر آنچه داری بهترینش را به دوستت بدهی. اگر او را باید که جزر روزی تو را ببیند، بگذار که مدّ روزی تو را هم بشناسد.» [۲۱] او درباره‌ی اندوه و شادی معنوی نیز می‌گوید: شادی شما همان اندوه بی‌نقاب شما است. چاهی که خنده‌های شما از آن برمی‌آید چه بسیار که با اشک‌های شما پر می‌شود. ای مردمان ارفالس، شما می‌توانید دُهل را در پلاس پیچید و سیم‌های ساز را باز کنید؛ اما کیست که بتواند چکاوک را از خواندن باز دارد؟ [۲۲] جبران در بخش دوم کتاب نیز، از زبان دیوانه در وصف موهبت فضایل نیک اخلاقی، مخاطب را از صفات ناپسند برحذر می‌دارد و می‌سراید: «چنین بود که من دیوانه شدم و از برکت دیوانگی هم به آزادی و هم به امنیت رسیده‌ام. آزادی تنهایی و امنیت از فهمیده‌شدن، زیرا کسانی که کا را می‌فهمند چیزی را از وجود ما به اسارت می‌گیرند؛ ولی مبدا از این امنیت غرّه شوم حتّی یک دزد هم در زندان، از دزد دیگر در امان است... مال همسایه‌ای را با لبخند دزدیدن، هدیه‌هایی با حرکت زیبای دست به کسان بخشیدن، با حزم تمجید کردن، با احتیاط متهم کردن، روحی را با کلمه‌ای درهم شکستن، تنی‌دا با نفسی به آتش کشیدن و آنگاه در پایان روز دست شستن.» [۲۳]

۲-۲- تدبیر منزل

سنت خانواده، سنت حسنه و نظام خانواده از مقدس‌ترین نظام‌ها است. خواجه نصر در اخلاق ناصری می‌گوید: «زن صالح شریک مرد است در مال و شریک او در اداره خانه و جانشین او است هنگام غیبت» [۲۴] اما زنان به عنوان نیمی از اجتماع انسانی که در طول تاریخ نگاه‌های متضادی به آنان شده‌است، دارای هویت تاریخی و متفاوتی نسبت به مردان هستند. «زن در ادبیات پیشین، یا به صورت یک قهرمان ظهور کرده و حماسه آفریده و یا به عنوان معشوق، باعث غزلسرای می‌شده و ادبیات غنایی را به وجود آورده‌است، پس زن، به دو شکل در ادبیات گذشته دیده می‌شود؛ یا فعال یا منفعل» [۲۵] او در کتاب خود به نقش فعال زن در زندگی زناشویی و نقش محوری زن و مرد در حفظ کانون خانواده و تربیت صحیح فرزندان، چنین اشاره می‌کند: «شما همراه زاده شده‌اید و تا ابد همراه خواهید بود، تا هنگامی که بال‌های سفید مرگ روزتان را پریشان

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

می‌کند همراه خواهید بود. آری! شما در خاطر خاموش خداوند نیز همراه خواهید بود. اما در همراهی خود حد فاصل را نگاه دارید و بگذارید بادهای آسمان در میان شما به رقص درآیند. به یکدیگر مهر بورزید، اما از مهر بند مسازید. بگذارید که مهر دریای مواجی باشد در میان دو ساحل روح‌های شما... دل خود را به یکدیگر بدهید؛ اما نه برای نگه‌داری زیرا که تنها دست زندگی می‌تواند دل‌هایتان را نگه دارد. در کنار یکدیگر بایستید اما نه تنگ‌تنگ؛ زیرا که ستون‌های معبد دور از هم ایستاده‌اند و درخت بلوط و درخت سرو در سایه‌ی یکدیگر نمی‌بالند. [۲۶] جبران همچنین در عشق‌ورزی به مادر و خواهرش یکه‌تاز است و در نامه‌ای به «می زیاده» از این راز اینگونه سخن می‌گوید: «من از کودکی تاکنون بیش از هر چیز مدیون زخم، زن، دیدگانم را گشود و دروازه‌های روحم را باز نمود. اگر زن (مادر) نبود، اگر زن (دوست) و زن (خواهر) نبود در میان خفتگانی که آرامش دنیا را با خرناسه‌های خود برهم می‌زنند، به خواب می‌رفتم» [۲۷] او خطاب به زنان و مردانی که در کانون خانواده، نقش پدر و مادر را ایفا می‌کنند در باب تربیت فرزندان می‌نویسد: «... شما می‌توانید مهر خود را به آنها بدهید؛ اما نه اندیشه‌های خود را، زیرا که آنها اندیشه‌های خود را دارند. شما می‌توانید تن آنها را در خانه نگاه دارید؛ اما نه روحشان را، زیرا که روح آنان در خانه فرد است، که شما را به آن راه نیست، حتی در خواب. شما می‌توانید بکوشید تا مانند آنها باشید؛ اما مکوشید تا آنها را مانند خود سازید زیرا که زندگی واپس نمی‌گردد و در بند دیروز نمی‌ماند.» [۲۸] هرچند جبران در زندگی شخصی، تن به زندگی با زن نسپرد اما به کرات از زنان با نقش‌های مادر و خواهران و زنان زندگی‌اش (اعم از معشوق و دوست) سخن می‌گوید. او کانون خانواده را بر محور زن استوار می‌داند و به نظام خانواده معتقد و به اصول صحیح شکل‌گیری آن واقف است. شخصیت‌هایی که نقش‌هایی در شکل‌گیری نظام ارزشمند خانواده دارند برای او محبت، تربیت و احترام متقابل این اعضا است.

۲-۳- سیاست مدن

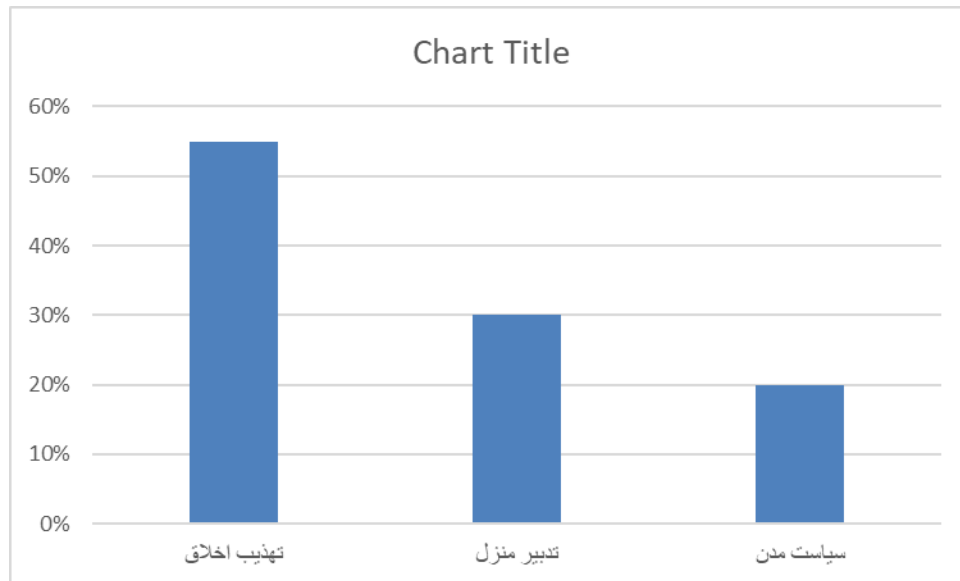
واقعیت در جهان پرشتاب سیاست در مقوله‌هایی چون فرهنگ، اقتصاد، خانواده، آموزش، مذهب نمایان است. افزون بر این عوامل ثابت یا متغیری چون ملیت، نژاد، مذهب زبان و... در بلوغ پیکره‌ی سیاست نقشی انکارناپذیر دارد. خواجه نصیر در اخلاق ناصری می‌گوید: «چون وجود نوع، بی‌معاونت صورت نیندد و معاونت، بی‌اجتماع محال است؛ پس نوع انسان بالطبع محتاج بود به اجتماع. این نوع اجتماع را تمدن خوانند و تمدن مشتق از مدینه بود و مدینه موضع اجتماع اشخاصی که به انواع حرفت‌ها و صناعت‌ها مشغول بوند... و به شغلی که متکفل آن بود از امور تعاون مشغول کند و آن تدبیر را سیاست خوانند و در سیاست به ناموس و حاکم و دینار احتیاج باشد» [۲۹] با این تعریف به نظر می‌رسد حکومت، پیرامون سه عنصر مدینه (شهر) ملک و مملوک (مردم) شکل می‌گیرد و عمران و آبادانی شهرها، با کار و کوشش و رعایت حقوق مردم میسر می‌شود. جبران خلیل در کتاب خود به این موضوع نیز اشاره می‌کند: «آنگاه برزیگری گفت: با ما از کار سخنی بگو و او در پاسخ گفت: شما کار می‌کنید تا با زمین و روح زمین همراه شوید؛ زیرا بیکار بودن یعنی بیگانه شدن با فصل‌ها و واپس ماندن از سیر زندگی که با شکوه و رضا سرفراز به سوی نامتناهی پیش می‌رود. آنگاه که کار می‌کنید نبی هستید که نجوای

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

ساعت‌ها از نای او می‌گذرد و نوا می‌گردد... همواره به شما گفته‌اند که کار لعنت است و زحمت نکبت؛ ولی من به شما می‌گویم شما با کار خود دورترین رویای زمین را تعبیر می‌کنید و این قرع‌های است که به هنگام زایش آن رویا به نام شما زده‌اند.» [۳۰] او همچنین به درآمد حاصل از کار و تلاش روزانه اشاره می‌کند و به علت درک درست از واقعیات پیرامون، موعظه‌وار مردم را به به کسب درآمد مشروع و رزق و روزی حلال دعوت می‌کند. «آنگاه بازرگانی گفت: با ما از داد و ستد بگو و او پاسخ داد و گفت: زمین میوه‌هایش را به شما می‌دهد و شما اگر بدانید دست‌هایتان را چگونه پر کنید، بی‌نیاز خواهید بود. با داد و ستد ارمغان‌های زمین است که شما به وفور نعمت و رضای خاطر می‌رسید؛ اما اگر این داد و ستد از روی مهر و عدالت مهرآمیز نباشد پاره‌ای را به از راه خواهد برد و پاره‌ای را به گرسنگی. هنگامی که شما زحمت‌کشان دریا و کشتزارها و تاکستان‌ها در میدان بازار با بافندگان و کوزه‌گران و گردآوران گیاهان بویا گرد می‌آید آنگاه روح خداوندگار زمین را بخوانید تا به میان شما درآید و ترازو و حساب برابرکننده‌ی ارزش با ارزش را تبرک کند و مگذارید دارندگان دستان نابارور که کلام خود را در برابر کار شما می‌فروشند در داد و ستد شما شریک شوند.» [۳۱] جبران خلیل در واقع بر آن است تا پریشانی‌ها و نابسامانی‌های جمعی را به صلاح آورد و عدل و داد را در جامعه و در بین آحاد مردم برقرار ببیند. از این رو تأکید می‌کند که در طول تاریخ تمدن بشری، انسان از تأثیرات خوشایند یا ناخوشایند، در اجتماع و گزاره‌های وابسته به آن در جامعه دور و بی‌نصیب نمانده‌است. در این راستا اجرای قوانین جرم و جزا برای ثبات در جامعه ضرورت دارد. «آنگاه یکی از داوران شهر برپا خواست و گفت: با ما از جرم و جزا سخن بگو و او در پاسخ گفت: هرگاه که روح تو بر باد سرگردان شود، آنگاه است که تنها و بی‌یاور به دیگران آزار می‌رسانی و نیز به خویشتنو از برای این آزار تو را باید که در راستکاران را بکوبی و تا چندی پاسخی نشنوی... بارها از شما شنیده‌ام که از کسی که دست به خطایی می‌زند چنان سخن می‌گویید که گویی یکی از شما نیست ناشناسی است در میان شما که ناخوانده به جهان شما پانهاده است؛ ولی من می‌گویم که حق پاکان و راستکاران هم از بالاترین مرتبه‌ای که در یکایک شما است فروتر بیفتد و همچنان که یک برگ زرد نمی‌شود مگر با دانش خاموش تمام درخت. خطاکار هم خطایی نمی‌تواند مگر با اراده‌ی پنهان همه‌ی شما» [۳۲]

با مطالعه این بخش از محورهای موضوعی پیامبر و دیوانه آشکار می‌گردد، وقتی روی سخن با آحاد مردم جامعه است، تأکید خلیل جبران به صورت تصریح، تلویح، کنایه، تمثیل و... بر روی عدالت و اجرای آن است. به نظر می‌رسد تأکید بیش از اندازه‌ی جبران خلیل بر موضوع اجرای عدالت که خود یکی از ارکان مدینه فاضله است، بیانگر اعتقاد عمیق او به فلسفه حکومت خردورزان و اداره‌ی کشور بر مبنای خردورزی است. در این بخش او مردم اجتماع را با وجدانی آگاه، بیدار می‌سازد تا با دوری از صفات ناپسند اخلاقی به اندیشه‌های برتر و آرمان‌های متجلی و مدینه فاضله بیندیشند.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

نمودار ش ۱: درصد مصادیق حکمی

نتیجه گیری

پیامبر و دیوانه نوشته‌ی جبران خلیل جبران، کتابی کم‌حجم اما سرشار از مفاهیم عرفانی، دینی، اخلاقی و فلسفی است و مضامین حکمی این اثر در موقعیت‌های گوناگون و یا لحظات بزرگ در زندگی انسان کاربرد دارد. جبران خلیل در فصل‌های بیست و شش‌گانه این اثر از راز و رمز شقاوت و سعادت آدمیان باخبر است. راه خوشبختی را در اصلاح خانواده و جامعه و پیش از این‌ها در اصلاح افراد می‌داند. در نتیجه برای رسیدن به حکمت متعالی باید از اخلاق فردی آغاز کرد و تهذیب نفس را به خانواده و تنظیم غلیات زندگی خانوادگی تسری داد و پس از آن مرحله، به تنظیم اجتماع پرداخت. اگر این مراحل از روی ارزش‌های اخلاقی پیموده شود، حکمت که فضیلت و سعادت نهایی بشر است، تحصیل خواهد شد. شاید از این روست که این اثر جاودانه را انسان‌ها برای ابراز عشق به معشوق یا هنگام تولد و مرگ، به نزدیکان خود هدیه می‌دهند تا راه و رسم سعادت را به آنان نشان دهند.

منابع و ماخذ:

- [۱]-رامشینی، مهدی (۱۳۸۵) «سهراب سپهری و جبران خلیل جبران» تهران، فرهنگسرای میردشتی: ص ۸۹
- [۲]-علیزاده، حسین (۱۳۸۵) «یک سیاره و چند دنیا ادبیات جهان عرب» کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ش ۱۰۲-۱۰۰: ص ۹۷-۹۱
- [۳]-جعفری، طیبه (۱۳۸۹) مقاله «تحلیل و نمادپرازی در پیامبر نوشته جبران خلیل جبران با توجه به کهن‌الگوی یونگ» مجله فنون ادبی، سال دوم، ش ۲: ص ۱۳۴-۱۳۳
- [۴]-علیمی، ماندانا و حسینی کازرونی، سیداحمد (۱۳۹۹) مقاله «زن به عنوان ارزش اجتماعی از دیدگاه سهراب سپهری و جبران خلیل جبران» یازدهمین گردهمایی بین‌المللی ترویج زبان و ادبیات فارسی، مجموعه مقالات، گیلان: صص ۲۷۸۹-۲۷۶۷
- [۵]-جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، تهران، نشر کارنامه: پیشگفتار مترجم
- [۶]-رامشینی، مهدی (۱۳۸۵) «سهراب سپهری و جبران خلیل جبران» تهران، فرهنگسرای میردشتی: ص ۸۹
- [۷]-جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: پیشگفتار مترجم
- [۸]-همان
- [۹]-همان
- [۱۰]-همان: ص ۳۵
- [۱۱]-همان: مقدمه مترجم
- [۱۲]-علیزاده، حسین (۱۳۸۵) «یک سیاره و چند دنیا ادبیات جهان عرب» کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ش ۱۰۲-۱۰۰: ص ۹۷-۹۱
- [۱۳]-جعفری، طیبه (۱۳۸۹) مقاله «تحلیل و نمادپرازی در پیامبر نوشته جبران خلیل جبران با توجه به کهن‌الگوی یونگ» مجله فنون ادبی، سال دوم، ش ۲: ص ۱۳۴-۱۳۳
- [۱۴]-جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: پشت جلد کتاب
- [۱۵]-جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: ص ۷۳

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

- [۱۶]- مولوی، مولانا جلال‌الدین (۱۳۹۱) مثنوی معنوی، ج ۳، تصحیح توفیق هاشم‌پور سبحانی، تهران: نشر طبع و نشر: بخش ۲۲۷ ذیل حکایت عاشقی دراز هجرانی بسیار امتحانی
- [۱۷]- وطن‌دوست، غلامرضا (۱۳۸۰)، مقاله « جهانی یگانه و شاعری پیام‌آور: جبران خلیل جبران » پژوهشنامه دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه شهید بهشتی، ش ۳۱: ص ۹۹-۱۱۱
- [۱۸]- طوسی، خواجه نصیر (۱۳۷۳) اخلاق ناصری، تصحیح مینوی و حیدری، تهران، نشر خوارزمی: ص ۱۰۹
- [۱۹]- شبستری، شیخ محمودبن عبدالکریم (۱۳۸۱) گلشن راز، تصحیح ابر مرتضی‌پور، تهران، نشر عطارد: ص ۱۲۱
- [۲۰]- جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: ص ۴۳
- [۲۱]- همان: ص ۸۱
- [۲۲]- همان: ص ۶۲
- [۲۳]- همان: ص ۱۲۳
- [۲۴]- طوسی، خواجه نصیر (۱۳۷۳) اخلاق ناصری، تصحیح مینوی و حیدری، تهران، نشر خوارزمی: ص ۲۱۵
- [۲۵]- یزدانی، زینب (۱۳۷۸) زن در شعر فارسی دیروز و امروز، نشر فردوس، تهران: ص ۴۷
- [۲۶]- جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: ص ۴۸
- [۲۷]- خالد، غسان (۱۹۸۳) جبران فی‌الخصیبه و ادبه، مؤسسه نوفل، بیرون، الطبعة الاولى: ص ۱۶۳
- [۲۸]- جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: ص ۵۰
- [۲۹]- طوسی، خواجه نصیر (۱۳۷۳) اخلاق ناصری، تصحیح مینوی و حیدری، تهران، نشر خوارزمی: ص ۲۲۱
- [۳۰]- جبران خلیل، جبران (۱۳۸۳) پیامبر و دیوانه، بازگردان نجف دریابندری، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر کارنامه: ص ۱۰۲
- [۳۱]- همان
- [۳۲]- همان: ص ۱۰۲